

**ВІЙСЬКОВО-ПРАВОВА РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНИ
НА ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

**MILITARY AND LEGAL REFLECTION OF UKRAINE
ON THE ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION**

**Котляренко О.П., к.ю.н.,
начальник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства
Центру воєнно-стратегічних досліджень**

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

У статті розглянуто основні нормативно-правові акти та військово-політичні рішення, які були прийняті в Україні протягом останніх шести років для належного реагування на збройну агресію Російської Федерації та стосуються зміцнення інституційних та функціональних спроможностей складників системи забезпечення національної безпеки і оборони України.

З'ясовано, що система забезпечення національної безпеки і оборони України на початку 2014 року виявилась неефективною і не забезпечила виконання покладених на сили безпеки і оборони Конституцією та іншими законами України завдань.

Важливим чинником підвищення обороноздатності держави та бойових спроможностей Збройних Сил України стало створення інструменту воєнно-силового стримування збройної агресії – Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. Лише їм притаманні специфічні завдання і повноваження – здійснювати спеціальну розвідку і спеціальні операції.

У статті доведено, що в умовах «гібридної» війни відбувається динамічне оновлення правових вимог, оскільки швидкозмінний характер «гібридних» впливів стимулює відмову від попередніх та вироблення нових нормативно-правових стандартів ставлення соціальних суб'єктів до воєнно-політичних реалій.

Підсумовано, що правова система України поки що недостатньо пристосована до цілеспрямованої системної діяльності, орієнтованої на забезпечення цілей і завдань національної безпеки у воєнній сфері. Внаслідок цього система забезпечення національної безпеки і оборони реалізує військові пріоритети переважно в контексті реагування на вже існуючі загрози.

Наголошено на необхідності проведення ряду організаційно-правових заходів, спрямованих на удосконалення державної правової політики протидії російській збройній агресії, шляхом утворення координаційного органу протидії гібридній агресії правовими засобами.

Ключові слова: Збройні Сили України, інші військові формування, сектор безпеки і оборони, протидія збройній агресії, «гібридний» збройний конфлікт.

The article examines the main legal acts and military-political decisions taken in Ukraine over the past six years in order to respond adequately to the armed aggression of the Russian Federation and to strengthen the institutional and functional capabilities of the components of Ukraine's national security and defense system.

It was found that the national security and defense system of Ukraine in early 2014 was ineffective and did not ensure the implementation of the tasks assigned to the security and defense forces by the Constitution and other laws of Ukraine.

An important factor in increasing the state's defense and combat capabilities of the Armed Forces of Ukraine was the creation of a military deterrence instrument of armed aggression – the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine. Only these forces have specific tasks and powers – to carry out special intelligence and special operations.

The article proves that in the “hybrid” war conditions there is a dynamic renewal of legal requirements, as the rapidly changing nature of “hybrid” influences stimulates the abandonment of previous and the development of new legal standards for the attitude of social actors to military and political realities.

It is concluded that the legal system of Ukraine is not yet sufficiently adapted to purposeful systemic activities focused on ensuring the goals and objectives of national security in the military sphere. As a result, the national security and defense system implements military priorities mainly in the context of responding to existing threats.

It was stressed that it is necessary to carry out a number of organizational and legal measures aimed at improving the state legal policy to combat Russian armed aggression by establishing a coordinating body to combat hybrid aggression by legal means.

Key words: Armed Forces of Ukraine, other military formations, security and defense sector, armed aggression counteraction, “hybrid” armed conflict.

В умовах постійних змін безпекового середовища та триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України держава повинна випереджувально і гнучко реагувати на зміни світового та національного «порядку денного».

Перехід до так званих «стратегій обмежених дій», гібридних способів вирішення конфлікту, зростання ролі національної стійкості держави зумовлює ландшафтні зміни у підходах до функціонування системи забезпечення національної безпеки і оборони держави, стимулює відмову від попередніх та вироблення нових нормативно-правових стандартів у сфері оборони України. За таких обставин створення ефективною та гнучкою системи правових координат є одним із пріоритетів розвитку спроможностей Збройних Сил України (далі – ЗС України), інших утворених відповідно до законів України військових формувань (далі – сили безпеки і оборони).

Факт окупації Російською Федерацією (далі – РФ) частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, а також збройна агресія з боку Росії

у східних регіонах України показали, що система забезпечення національної безпеки і оборони України на початку 2014 року виявилась неефективною і не забезпечила виконання покладених на сили безпеки і оборони Конституцією та іншими законами України завдань.

Протягом лютого 2014 року Росія за допомогою своїх збройних сил та створених і озброєних іррегулярних збройних формувань найманців, керованих офіцерами спецслужб, здійснила збройне захоплення і воєнну окупацію, тобто незаконну окупацію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. 1 березня 2014 року Рада Федерації Федеральних зборів РФ надала згоду на використання на території України Збройних Сил РФ. 17 березня 2014 року Верховна Рада Автономної Республіки Крим, розпущена постановою Верховної Ради України, проголосила Крим незалежною державою.

Через різке ускладнення внутрішньополітичної обстановки, втручання РФ у внутрішні справи України Президент України видав Указ від 17 березня 2014 року № 303 «Про часткову мобілізацію». На підставі цього

Указу всі військові формування України та Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту були переведені на організацію та штати воєнного часу, а також на території визначених областей України розпочато проведення заходів часткової мобілізації з практичним призовом військовозобов'язаних та поставкою транспортних засобів.

Враховуючи інституційну слабкість сил оборони та реальність нових викликів безпеці України, Верховна Рада України 13 березня 2014 року прийняла Закон України «Про Національну гвардію України», який визначив, що Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі ЗС України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту завдяки веденню воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони. Слід зазначити, що ухвалення цього Закону належить до першочергових заходів правової рефлексії на збройну агресію.

Окремі питання, пов'язані з окресленою проблематикою, розглядалися у роботах таких вітчизняних учених: О.С. Бакумова, Г.І. Вісича, С.М. Возняка, В.К. Горюнова, С.М. Мельника, В.Й. Пашинського, С.П. Пономарьова, А.М. Сиротенка, П.П. Скиби, О.І. Сухоноса, Д.В. Талалая, В.С. Чорного та інших. Водночас виклики сьогодення змушують глибше розглянути це питання з особливою акцентуацією уваги на з'ясуванні перспектив створення координаційного органу протидії гібридній агресії правовими засобами.

В умовах різкого збільшення кількості злочинів проти основ національної безпеки України та через блокування руху колон військової техніки наша держава зазнала нового виду злочинної діяльності, яка істотно погіршувала рівень боєздатності підрозділів Збройних Сил України. Для створення механізму та правових підстав притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які перешкоджають законній діяльності ЗС України та інших складових сил безпеки і оборони, Верховна Рада України 8 квітня 2014 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», яким розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України було доповнено статтею 114¹ «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань». Таким чином, було встановлено кримінальну відповідальність за створення перешкод у виконанні покладених на ЗС України завдань в особливий період.

У квітні 2014 року розпочався другий етап збройної агресії Російської Федерації проти України, під час якого контрольовані, керовані й фінансовані спецслужбами Росії озброєні парамілітарні формування проголосили створення «Донецької народної республіки» (7 квітня 2014 року) та «Луганської народної республіки» (27 квітня 2014 року).

Враховуючи зазначене, Указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405 було уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» та розпочато проведення широкомасштабної антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей (далі – АТО) із залученням ЗС України.

Початок ведення АТО на території України зумовив прийняття нових та внесення змін до діючих нормативно-правових актів, адже як показали події 2014 року, чинні закони з питань безпеки й оборони мали істотну ваду – вони не були розраховані на дії в умовах збройної агресії. Саме тому з 2014 року розпочалася кропітка робота з удосконалення законодавства у сфері безпеки і оборони, в якій брали безпосередню участь представники Націо-

нального університету оборони України імені Івана Черняховського (далі – Університет).

Варто зазначити, що 5 червня 2014 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом», який вніс певні зміни до Законів України «Про боротьбу з тероризмом», «Про Збройні Сили України» та інших. Цей закон удосконалив порядок залучення і використання сил та засобів Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Управління державної охорони України до антитерористичних операцій. Водночас цей закон розширив повноваження суб'єктів боротьби з тероризмом, зокрема Міністерства оборони України (далі – Міноборони), щодо припинення терористичної діяльності, а також уповноважив Збройні Сили України на застосування зброї та бойової техніки під час участі в антитерористичній операції.

Суспільно-політичні події в Україні, оголошення часткової мобілізації в державі, проведення АТО з квітня 2014 року дали привід для відновлення органів військової прокуратури. Діяльність спеціалізованих прокуратур з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері, їх територіальна структура, принципи комплектування та організаційні засади діяльності не повною мірою відповідали сучасним загрозам державі у воєнній сфері. Як результат, Верховною Радою України 14 серпня 2014 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур». Значною мірою це було зумовлено збільшенням чисельності ЗС України майже вдвічі. Тобто, таке рішення було не випадковим кроком керівництва держави, а зумовлювалося об'єктивними причинами, пов'язаними із забезпеченням обороноздатності.

Виходячи з необхідності удосконалення правового регулювання діяльності Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), забезпечення виконання її конституційних повноважень, Верховна Рада України 25 грудня 2014 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони. Цей Закон суттєво розширив компетенції РНБО, зокрема стосовно прийняття рішень щодо невідкладних заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, та коло повноважень Секретаря РНБО; удосконалив її структуру завдяки утворенню апарату тощо.

Крім того, для підвищення готовності до відвернення і нейтралізації загроз національній безпеці України Указом Президента України від 12 березня 2015 року № 139 уведено в дію відповідне рішення РНБО та утворено Воєнний кабінет Ради національної безпеки і оборони України, який є її робочим органом в особливий період.

Також на підставі рішення РНБО від 25 січня 2015 року, уведеного в дію Указом Президента України від 28 лютого 2015 року № 115, при РНБО був створений Головний ситуаційний центр України, як програмно-апаратний комплекс зі збору, накопичення і обробки інформації, необхідної для підготовки та прийняття рішень у сфері національної безпеки і оборони.

Згадані законодавчі зміни щодо удосконалення компетенції РНБО позитивно вплинули на оперативність схвалення документів стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки і оборони, зокрема таких як: Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, Стратегія кібербезпеки України та інших, які заклали правове підґрунтя для ефективного розвитку сектору безпеки і оборони в сучасних умовах.

Слід констатувати, що «гібридний» збройний конфлікт в Україні фактично є симбіозом традиційних ознак міжнародного та внутрішнього збройного конфлікту. Фактично відбувається зовнішня інтервенція, замаскована під гуманітарну допомогу, захист прав російськомовного населення. Такі реалії засвідчили неготовність місцевих органів державної влади до управління власними територіями внаслідок їх фактичного самоусунення від виконання повноважень, що потребувало відповідної реакції законодавчого органу. Практичним втіленням такої реакції стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», який започаткував появу військово-цивільних адміністрацій – унікальної форми взаємодії військового командування та цивільної адміністрації.

Для актуалізації законодавчого регулювання правового режиму воєнного стану з урахуванням особливостей сучасних збройних конфліктів і досвіду проведення АТО Верховна Рада України 12 травня 2015 року прийняла в новій редакції Закон України «Про правовий режим воєнного стану», проєкт якого був внесений Президентом України як невідкладний.

Важливим чинником підвищення обороноздатності держави та бойових спроможностей Збройних Сил України було створення в розпал АТО (2016 рік) дієвого інструменту воєнно-силового стримування збройної агресії – Сил спеціальних операцій Збройних Сил України (далі – ССПО). Так, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України» від 7 липня 2016 року № 1437-VIII в структурі Збройних Сил України утворено окремий рід сил – ССПО, з притаманними лише їм специфічними завданнями – здійснювати спеціальну розвідку і спеціальні операції, в тому числі на тимчасово окупованій (непідконтрольній) території України та за її межами. Важливу роль ССПО в забезпеченні обороноздатності підкреслює Указ Президента України «Про День Сил спеціальних операцій Збройних Сил України».

Наступний крок у правовому протистоянні Росії можна охарактеризувати прийняттям нормативно-правових актів, спрямованих на формування системи захисту інформаційного простору та системи кібербезпеки України. Передусім це Доктрина інформаційної безпеки України, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки. Слід відмітити, що до складу цього центру входять, зокрема, перший заступник Міністра оборони України та заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України.

«Враховуючи стратегічне значення, якого набувають питання кібербезпеки в системі національної безпеки України й у світі, діяльність Національного координаційного центру кібербезпеки стає одним із ключових у роботі РНБО України, і його завдання значно розширені відповідно до вимог часу», – прокоментував підписання Указу Президента України від 28 січня 2020 року № 27 Секретар РНБО Олексій Данілов [1]. Згідно з цим Указом граничну чисельність працівників Апарату РНБО збільшено на 30 осіб, які здійснюватимуть інформаційно-аналітичне, експертне, організаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності Національного координаційного центру кібербезпеки.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та з метою визначення і впровадження єдиних підходів щодо підготовки держави до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі, підготовки та ведення кібероборони, Міноборони видало наказ «Про затвердження Основних напрямів підготовки до відбиття воєнної агресії в кіберпросторі (підготовки та ведення кібероборони) в системі Міністерства оборони України» від 1 квітня 2019 року № 10. Водночас у складі

ЗС України сформовано Командування військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України, підрозділи кіберзахисту та кібербезпеки.

У контексті правового реагування на прояви збройної агресії РФ найбільш знаковим вважаємо прийняття Закону України «Про національну безпеку України», який закріпив незворотність процесу трансформації ЗС України відповідно до стандартів НАТО. Побіжний аналіз тексту цього закону дає змогу переконатися, що він стосується фундаментальних засад системи забезпечення національної безпеки, а отже, докорінно змінює механізми управління у сфері національної безпеки і оборони, структуру, склад сектору безпеки і оборони, вперше законодавчо унормовує ряд понять, зокрема «воєнна безпека», «збройний конфлікт». Такі зміни концептуально відрізняються від раніше існуючих положень, закладають систему реформ усього сектору безпеки і оборони, й насамперед ЗС України.

Також у 2018 році був прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який змінив попередній формат АТО, порядок застосування ЗС України, інші складових сил безпеки і оборони. На підставі наказу Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей» від 30 квітня 2018 року № 3дк-оп з 30 квітня розпочалася операція Об'єднаних сил, проведення якої передбачено в умовах правового режиму мирного часу з можливістю введення правового режиму воєнного стану у разі розширення збройної агресії РФ.

Відповідно до статті 6 цього закону постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 1059 утворено «Міжвідомчу комісію з питань узагальнення правової позиції держави щодо відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України».

Далі варто згадати політико-правову подію істотної та історичної значимості, яка відбулася в Україні наприкінці 2018 року: після п'яти років фактичної війни на один місяць було запроваджено воєнний стан. Привід – агресія прикордонних кораблів Росії в Керченській протоці. Час показав, що військові та політичні наслідки цього кроку були досить позитивними. Водночас запровадження воєнного стану зумовило низку правових наслідків та виявило слабкі місця, серед яких і недосконалість окремих норм законодавства України. Зважаючи на все вищенаведене, Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення «Щодо підсумків введення воєнного стану в Україні», яке уведено в дію Указом Президента України від 25 січня 2019 року № 17. Оскільки згадане рішення РНБО має закритий характер, ми не можемо висвітлити його зміст. Однак маємо відмітити, що з огляду на динаміку розвитку сучасних загроз національній безпеці України питання, які стосуються особливостей функціонування держави в умовах воєнного стану та/або оголошення стану війни, залишаються надважливим.

З огляду на розв'язану РФ довготривалу збройну агресію доречно згадати актуальну й нині думку колишнього військового прокурора Південного регіону генерал-майора юстиції М.Г. Фещука, який зазначає, що «правова система держави повинна мати запас міцності, аби забезпечувати законність і правопорядок не лише в мирному житті суспільства, а й у важкі воєнні часи» [2].

Крім наведених вище організаційно-правових заходів, що відбулися в умовах триваючої збройної агресії РФ, варто також згадати ряд інших, зокрема:

– утворено Десантно-штурмові війська Збройних Сил України, Комітет з питань розвідки при Президентові України, Командування об'єднаних сил Збройних Сил України, Командування Медичних сил Збройних Сил України;

– оголошено та проведено шість черг часткової мобілізації та збільшено чисельність Збройних Сил України (до 250 тисяч), додатково сформовано більше 40 військових частин;

– запроваджено військову службу та перетворено на військово формування Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України [3];

– збільшено чисельність Державної прикордонної служби України [4];

– запроваджено військовий збір (тимчасово, до завершення реформи Збройних Сил України) [5];

– Державну спеціальну службу транспорту передано до сфери управління Міноборони [6];

– унормовано питання щодо військових стандартів [7];

– започатковано розроблення нового документу стратегічного рівня – Плану оборони України [8] та затверджено його структуру [9];

– уповноважено Міноборони здійснювати оборонні закупівлі за імпортом [10];

– прийнято Закони України «Про Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних», «Про протимінну діяльність в Україні», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»;

– відповідними постановами Кабінету Міністрів України затверджено: Воєнно-медичну доктрину України, Морську доктрину України на період до 2035 року (нова редакція), «Порядок логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності», «Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час», «Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України» тощо.

Маємо відзначити, що два останні нормативно-правові акти були розроблені науковцями-юристами Центру воєнно-стратегічних досліджень Університету.

Потребує висвітлення й Указ Президента України від 8 листопада 2019 року № 837 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», оскільки згідно з пунктом одинадцятим статті 1 цього Указу Кабінету Міністрів України доручено розробити ряд нормативно-правових актів у сфері обороноздатності. Найбільш знаковим у цьому переліку є завдання щодо кодифікації законодавства у сфері оборони, виконання якого доручено Міноборони. З метою його виконання, на підставі рішень керівництва Міноборони, Університету доручено розробити проєкт «Концепції кодифікації законодавства у сфері оборони».

Позитивно оцінюючи вказану динаміку вдосконалення правового регулювання у сфері оборони, вважаємо, що правотворчий процес у цій сфері є надто філігранним і потребує належного наукового супроводу. Маємо наголосити на важливості співіснування і взаємного збагачення наукової і нормотворчої діяльності. Саме тому, на нашу думку, назріла необхідність створення у складі Університету підрозділу наукового та експертно-аналітичного супроводу нормотворчої діяльності Міноборони – Центру військово-правових досліджень, удосконалення та розвитку законодавства у сфері оборони України.

Загалом, слід констатувати, що ситуація на Сході України ускладнюється й тим, що збройний конфлікт із Росією

не отримав належної правової оцінки, не визначений як міжнародно-правовий конфлікт, що має статус війни. Головна особливість цього конфлікту полягає в тому, що «гібридний» противник заперечує свою присутність та намагається уникнути правових наслідків за свої дії, експлуатує прогалини в законі та юридичну складність, діє в «міжзаконні», експлуатує юридичні пороги, вчиняє суттєві порушення закону та створює правову «сіру зону», щоб приховати свої дії.

Так, наприклад, формально не порушує міжнародне право нинішнє самообмеження участі РФ у механізмах міжнародного гуманітарного права. Це й відкликання підпису РФ із Римського статуту, й припинення визнання Росією повноважень Комісії з встановлення фактів за Женевськими конвенціями. Але очевидно є мета таких дій – унеможливлення притягнення до відповідальності російських посадовців за міжнародні злочини, як воєнні, так і проти людяності [11].

Відсутність координованої правової політики протидії російській збройній агресії за таких умов невідворотно призведе до непоправних та масштабних негативних юридичних наслідків. У такій ситуації держава поставлена перед необхідністю ухвалювати нестандартні державницькі рішення. У зв'язку з цим, на нашу думку, заслуговує на підтримку ідея щодо створення координаційного органу – Центру координації ведення правової війни, висловлена під час експертного обговорення в Комітеті Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва на тему «Правова війна: українсько-російський контекст» [12].

Окремо слід відмітити задекларований намір про створення надзвичайно важливої й абсолютно нової інституції в протистоянні російській агресії. Так, згідно з Річною національною програмою під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік передбачено пріоритетне завдання щодо утворення та забезпечення функціонування «Центру передового досвіду захисту цивільного населення під час збройного конфлікту та протидії гібридній агресії правовими засобами». Відповідальним за виконання визначено Міноборони з терміном виконання до кінця 2020 року. Вважаємо, що його запровадження сприятиме водночас посиленню і розвитку системи забезпечення національної безпеки України.

Підсумовуючи вищевказане в нашому дослідженні, слід зробити такі висновки. Правова система України поки що недостатньо пристосована до цілеспрямованої системної діяльності, орієнтованої на забезпечення цілей і завдань національної безпеки у воєнній сфері. Внаслідок цього система забезпечення національної безпеки і оборони реалізує військові пріоритети переважно в контексті реагування на вже існуючі загрози, тобто постфактум.

Разом із тим швидкозмінний характер «гібридних» впливів стимулює відмову від попередніх та вироблення нових нормативно-правових стандартів. Адже наразі з'явилось розуміння, що основною метою майбутніх «гібридних» війн будуть дії нижче порогу реагування, а ключові цілі досягатимуться ще до того, як буде розгорнуто ефективний захист. Тому на сучасному етапі розвитку оборонних і безпекових спроможностей держави найбільш актуальним завданням є створення гнучкої, спрямованої в майбутнє системи правових координат, яка би передбачала своєчасне реагування на всі види загроз національній безпеці у воєнній сфері.

Отже, цілком природно, що реалізація цілей і завдань протидії збройній агресії військово-правовими засобами спирається насамперед на достатність та цілісність правового поля, наявність чіткого військово-політичного рішення та інституційно-правові безпекові й оборонні спроможності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данілов О.М. Указ Президента України дозволить суттєво посилити можливості Національного координаційного центру кібербезпеки, 28 січня 2020 року. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/3474.html>
2. Фещук М.Г. Правова система держави повинна мати запас міцності. *Віче*. 2010. № 21 (листопад). URL: <http://www.viche.info/journal/2270/>
3. Про внесення змін до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» : Закон України від 9 квітня 2014 року № 1194-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1194-18>
4. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» : Закон України від 9 квітня 2015 року № 306-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/306-VIII>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 31 липня 2014 року № 1621-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18>
6. Про внесення змін до Закону України «Про Державну спеціальну службу транспорту» щодо статусу Державної спеціальної служби транспорту : Закон України від 5 грудня 2017 року № 2225-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2225-19>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів : Закон України від 6 червня 2019 року № 2742-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2742-VIII>
8. Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» щодо організації оборони держави : Закон України від 20 вересня 2019 року № 133-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-IX>
9. Про структуру плану оборони України : Указ Президента України від 3 березня 2020 року № 61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61/2020>
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівель продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом : Закон України від 17 січня 2019 року № 2672-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2672-VIII>
11. Бабін Б.В. Юридичний механізм російської агресії проти України. 2019. 13 грудня URL: https://censor.net.ua/blogs/3165346/yuridichniy_mehanizm_rosyisko_agres_proti_ukrani
12. Свиридова Д.О. Дії України в юридичних спорах з РФ залишаються нескоординованими та неефективними. 2019. 13 грудня URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/dii-ukraini-v-yuridichnikh-sporakh-z-rf-zalishayutsya-neskoordinovanimi-ta>
13. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік : затверджена Указом Президента України від 26 травня 2020 року № 203. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/2020>